

Het Routepad!

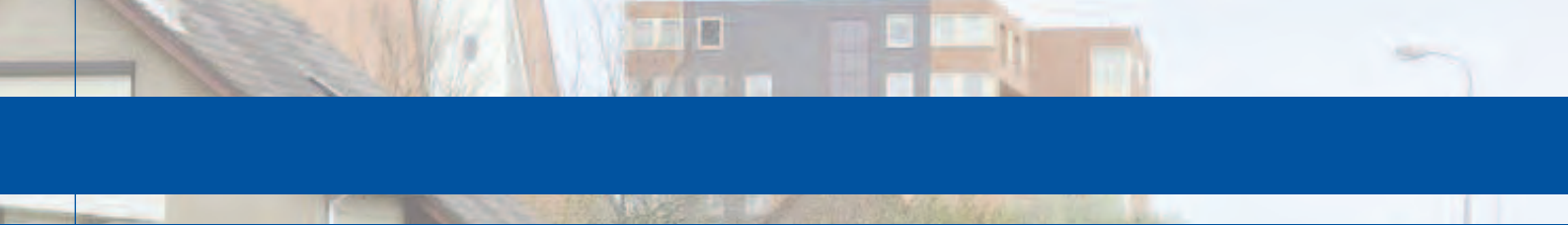
Plan van aanpak voor de gevolgen van de demografische veranderingen in Zeeland 2010-2012

Het Routepad!

Plan voor de gevolgen van de demografische gevolgen van de demografische veranderingen in Zeeland 2010-2012

Provincie Zeeland

Voorwoord	5
Inleiding	7
Reacties op de visie 'Op Pad'	13
Het Vervolgpap	17
Ieder zijn rol	23
 Acties en aanpak per thema	
Thema Economie en Arbeidsmarkt	27
Thema Onderwijs	31
Thema Mobiliteit	37
Thema Welzijn, Zorg en Leefbaarheid	43
Thema Wonen	49
Thema Ruimte	55
Tijdsplanning, financiering en rapportage	57

Dit boekwerkje beoogt een Zeeuwse Tom-tom te zijn voor het vinden van onze weg op de onverkende paden van de gevolgen van de veranderende bevolkingssamenstelling. We weten door de publicatie *Op pad!* waar we naar toe willen, maar de route daarheen is nog niet helemaal helder. Een Tom-tom geeft deze wel aan, maar het is verstandig en noodzakelijk om gedurende de rit wel om ons heen te blijven kijken om te zien of we nog steeds er van overtuigd zijn, dat we op koers liggen.

Nadrukkelijk spreken we ook van een Zeeuwse Tom-tom. Het routepad is op maat gemaakt voor de situatie in onze provincie. In andere delen van het land is de situatie anders en zijn dus andere stappen noodzakelijk

Er is twee jaar lang hard gewerkt door de Provincie Zeeland en partners om te komen tot een visie en uitgangspunten voor demografische veranderingen in Zeeland. Dit is tot uiting gekomen in het traject 'Nieuw!Zeeland' en in het boekje *'Op Pad!'*. Nu de visies gezamenlijk zijn geformuleerd en de uitgangspunten voor alle partijen duidelijk zijn, heeft de Provincie Zeeland dit plan van aanpak opgesteld, met de actiepunten voor de periode 2010- 2012.

De aanpak van bevolkingsdaling is regioafhankelijk en er zullen experimenten gedaan worden om te bekijken welke aanpak het beste bij welke regio past. De colleges van burgemeester en wethouders zijn hierbij in eerste instantie verantwoordelijk. Doel van het plan van aanpak is om gezamenlijk te komen tot duurzame oplossingen voor de veranderende bevolkingssamenstelling in Zeeland. Zeeuws-Vlaanderen verdient daarbij bijzondere aandacht, omdat daar de ontwikkelingen het eerste aan de orde zijn.

De Provincie Zeeland organiseert ambtelijke en bestuurlijke bijeenkomsten en daar waar mogelijk zullen coalities worden aangegaan met mede-overheden, maatschappelijke organisaties en belangengroeperingen.

Ook wordt de samenwerking met het Rijk, de gemeenten en de provincies Groningen en Limburg verder vormgegeven.

Het sleutelwoord van dit plan van aanpak is niet 'krimp' omdat dit een te eenzijdige benadering van de werkelijkheid weergeeft. De daling van de bevolking in Zeeland is klein, terwijl de impact van de vergrijzing, de ontgroening en daling van de beroepsbevolking Zeeland voor grotere uitdagingen stelt. Het gaat daarom meer om het anticiperen op de demografische veranderingen en het scheppen van een nieuw perspectief voor alle inwoners van onze provincie. Vandaar dat het in dit plan van aanpak gaat om 'kwaliteit', 'creativiteit' en 'slagkracht'.

Ik hoop dat deze Zeeuwse Tom-tom veelvuldig wordt geraadpleegd en ons helpt om verder te komen naar onze bestemming .

Harry van Waveren
Gedeputeerde Ruimte

Het afgelegde pad

Zeeland maakt een demografische verandering door. Een overgangsproces van groei naar stabilisatie en krimp. Deze trend zet zich door in verschillende regio's van Zeeland, zoals West Zeeuws-Vlaanderen, waar de demografische gevolgen al zichtbaar zijn. Er zijn daar minder mensen werkzaam, meer ouderen (vergrijzing) en veel wegtrekkende jongeren (ontgroening) dan in andere delen van Nederland.

De Provincie Zeeland wil zich met partners inzetten om waardeverlies van vastgoed tegen te gaan, in te spelen op de economische consequenties en het behoud van een kwalitatief hoogwaardig voorzieningenniveau in onze regio. Om zo een aantrekkelijke en vitale leefomgeving te blijven waarin mensen prettig kunnen wonen, werken en recreëren.

Onverkende Paden

De leden van Provinciale Staten van Zeeland hebben in 2007 aan Gedeputeerde Staten gevraagd om een analyse van de demografische ontwikkelingen in Zeeland en de consequenties daarvan op het provinciaal beleid. In februari 2008 is het rapport 'Onverkende Paden' opgesteld, met een brede schets van de bevolkingsontwikkeling voor de komende decennia. De totale bevolking van Zeeland zal de komende jaren licht dalen. De vergrijzing zet zich progressief door en er zullen steeds meer gemeenten te maken krijgen met bevolkingsdaling. De Provincie Zeeland wil met haar beleid op de gevolgen van bevolkingsdaling inspelen en heeft daarom acht uitdagingen opgesteld. Als belangrijkste uitdaging wordt genoemd om andere partijen in Zeeland ook bewust te maken van 'krimp', en hen te inspireren en aan te zetten tot een denkomslag van

denken in meer (kwantiteit) naar denken in beter (kwaliteit) als basis voor succesvolle verandering in Zeeland.

Nieuw!Zeeland

Op initiatief van Provinciale Staten is de Provincie in 2008 en 2009 een dialoog met de Zeeuwse samenleving aangegaan over de demografische veranderingen in Zeeland. Deze campagne had de naam Nieuw!Zeeland en had als doel de Zeeuwse samenleving te informeren over krimp en vergrijzing, om bewustzijn te creëren en op zoek te gaan naar meningen en ideeën over het vraagstuk 'krimp'. De uitkomsten van de dialoog heeft de Provincie verwerkt in de notitie 'Op Pad!'

Op Pad!

In navolging op de analyse en het Nieuw!Zeeland project is de notitie 'Op Pad!' verschenen, waarin Gedeputeerde Staten aangeven welke 'nieuwe' uitgangspunten zij in het provinciaal beleid doorvoeren. Belangrijkste conclusie uit de analyse en Nieuw!Zeeland is dat de verschillende partijen, inclusief de Provincie Zeeland, oude patronen en denkwijzen moeten loslaten, om te komen tot nieuwe perspectieven. Ondanks grote regionale verschillen in de demografische veranderingen in Zeeland worden er kansen gezien voor kwaliteitsimpulsen. Met vijftien nieuwe uitgangspunten wil de Provincie Zeeland een kwaliteitsverbetering voor nu en de toekomst in alle sectoren van de Zeeuwse samenleving krijgen. Daarbij geldt de regel: 'van meer naar beter'.

Landelijke ontwikkeling

Ook landelijk is een beweging op gang gekomen. Eind 2009 is het 'Interbestuurlijk Actieplan Bevolkingsdaling' (IAB) genaamd 'Krimpen met Kwaliteit' verschenen, dat op hoofdlijnen

1) Burgers, bedrijfsleven, gemeenten en maatschappelijke organisaties

de nationale aanpak van de krimpopgave laat zien. Het IAB heeft in februari 2010 de brede steun van de Tweede Kamer gekregen. De coproductie van het Rijk, IPO en VNG roept overheden en andere stakeholders op vernieuwende oplossingen te zoeken en daarmee op lokaal en regionaal niveau te experimenteren om te leren vanuit de praktijk en de kennis over de bevolkingsaanpak te vergroten.

Naast overheden en maatschappelijke organisaties worden ook burgers en bedrijven opgeroepen om niet stil te zitten, maar actief mee te doen. Naast de inzet van verschillende overheden bij de aanpak, heeft het Rijk ook een financiële inspanning geleverd.

Europese ontwikkeling

Demografische ontwikkeling staat op de Europese agenda. Het thema wordt benoemd in de hernieuwde Lissabonstrategie, 'EU2020'. Ook in het werkplan van de drie komende

Raadsvoorzitterschappen (Spanje, België en Hongarije) wordt demografische ontwikkeling genoemd als prioriteit. In het Europese regionale beleid zal meer aandacht nodig zijn om regio's en gemeenten te stimuleren en te faciliteren zodat zij goed op deze ontwikkelingen in kunnen spelen. Decentrale overheden vragen daarbij om aandacht voor de ondersteuning bij het transformatieproces. De Europese Unie kan met de verschillende financiële instrumenten (Cohesiebeleid, ESF, PROGRESS, 7e Kaderprogramma) een belangrijk kader bieden voor het opvangen van gevolgen van demografische ontwikkelingen.

In het Huis van de Nederlandse provincies is Limburg samen met Groningen dossierhouder 'Demografische ontwikkelingen' en krijgen de thema's vergrijzing, krimp, gezond ouder worden en migratie de nodige aandacht. Belangrijk is om het onderwerp hoger op de Europese agenda te krijgen en na te gaan welke instrumenten ingezet kunnen worden ten behoeve van demografische ontwikkelingen.

Rob Bats, gedeputeerde Europa in Drenthe, is in het Comité van de Regio's aangesteld als rapporteur op het demografiedossier.

Relevante adviesrapporten

In verschillende rapporten zijn de demografische ontwikkelingen en de gevolgen daarvan voor Zeeland in totaliteit en in regio-specifieke zin (Zeeuws-Vlaanderen) verkend en geanalyseerd. De gevolgen van vergrijzing en ontgroening spelen een belangrijk aspect. Het doorlopen traject rondom de demografische veranderingen kan samengevat worden in vier mijlpalen:

- Onverkende Paden, februari 2008
- Op Pad!, augustus 2009
- Topteam Krimp, oktober 2009
- Interbestuurlijk Actieplan Bevolkingsdaling, november 2009

De rapporten vormen de basis en het vertrekpunt voor dit plan van aanpak.

Topteam Krimp

In opdracht van de toenmalige minister van Wonen, Wijken en Integratie (WWI) de heer Eberhard van der Laan en mevrouw Ank Bijleveld, de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, bracht het zogenaamde 'Topteam Krimp', in oktober 2009 een advies uit over de consequenties van de demografische ontwikkelingen in Zeeland. Het advies richt zich vooral op de situatie in Zeeuws-Vlaanderen. Het advies luidt om de samenwerking tussen de Provincie en de gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen (Terneuzen, Hulst en Sluis) te versterken door het instellen van een bestuurlijke stuurgroep krimp.

Deze stuurgroep moet de onderlinge samenwerking versterken en als aanspreekpunt fungeren voor maatschappelijke

partners en bedrijven. Dat vereist afstemming tussen de verschillende bestuurslagen en betrokkenheid bij acties om te komen tot een gezamenlijk offensief. In deze stuurgroep vervult de Provincie een proactieve en ondersteunende rol. Een nog in te stellen projectgroep zal de uitvoering van de door het Topteam aanbevolen acties uitvoeren. Samenvattend doet het Topteam de volgende aanbevelingen:

- Stel een bestuurlijke stuurgroep Krimp in voor de regio Zeeuws-Vlaanderen;
- Ontwikkel een integrale gebiedsvisie voor Zeeuws-Vlaanderen voor de komende 25 jaar;
- Ontwikkel een regionale woonvisie, als onderdeel van de gebiedsvisie en mogelijkheden onderzoeken voor een financieel arrangement (bijvoorbeeld het 'Transitiefonds Wonen');
- Stel een uitvoeringsprogramma op voor de komende 4-5 jaar, inclusief financiële raming;
- Bevorder de doorvertaling van de regionale woonvisie naar gemeentelijke structuurvisies en bestemmingsplannen;
- Inventariseer welke voorzieningen nodig zijn op welk schaalniveau en maak een financiële raming van de gevolgen van krimp voor de thema's onderwijs, zorg en welzijn;
- Stel een bestuursovereenkomst op met een duidelijke rol en verantwoordelijkheidsverdeling;
- Trek een programmamanager aan, die toegerust wordt met een projectgroep als ambtelijke afspiegeling van de stuurgroep;
- Betrek het bedrijfsleven nadrukkelijker bij de discussie over de gevolgen van bevolkingsdaling en
- Bevorder de grensoverschrijdende samenwerking, mede via de door het Rijk ingestelde grensoverschrijdende make-laar, de heer Wim van Gelder.

Het Interbestuurlijk Actieplan Bevolkingsdaling (IAB)

Met de vaststelling van het IAB en het Kamerdebat van 17 februari 2010, is een nieuwe fase aangebroken. Namelijk die van uitvoering van de vastgelegde acties. Rijk, VNG, IPO, Provincies Limburg, Groningen en Zeeland hebben zich ook gecommitteerd aan een interbestuurlijke aanpak. Een projectgroep voert de actiepunten uit het IAB uit. Het Rijk vervult daarin een coördinerende rol en ziet toe op een goede afstemming tussen de acties in het IAB en de door regio's zelf op te stellen actieplannen. In een tussenrapportage, over de voortgang van de IAB acties en experimenten, wordt begin 2011 de Tweede Kamer geïnformeerd.

Samenwerking met de Provincies Groningen en Limburg

Bevolkingsdaling voltrekt zich in meerdere delen van Nederland. Naast Zeeland hebben ook de Provincies Groningen en Limburg te maken met een progressieve trend van bevolkings-

daling. De drie Provincies worden in het IAB dan ook aangemerkt als topkrimpregio's. In samenwerking met Groningen en Limburg zet Zeeland in op een strategische alliantie op het gebied van krimp. Daartoe zijn gerichte acties afgesproken die gezamenlijk worden opgepakt.

Genoemde acties (met uitzondering van actiepunt 7) zijn voorgedragen door de drie Provincies en opgenomen in het IAB.

Conclusies

- Zowel het IAB, als het Topteam advies bevestigen het beeld van de Zeeuwse visie en onderstrepen daarmee de noodzaak om concrete stappen te zetten tegen de gevolgen van de demografische veranderingen.
- De cijfermatige onderbouwing van het Topteam advies is wat de Provincie Zeeland betreft niet in lijn met de realiteit en eigen prognoses. Het Topteam heeft voor haar advies gebruik gemaakt van PBL/CBS bronnen uit 2008. Intussen

is de dataset door het PBL/CBS afgeschreven en vervangen door een nieuwere versie die meer in lijn is met de werkelijke ontwikkeling. Inmiddels is dan ook door het Rijk erkend dat de cijfermatige onderbouwing van het Topteam voor Zeeland niet deugdelijk was.

- Ondanks de controverse rondom de verschillende prognose-

semodellen²⁾, die de verschillende adviesrapporten hebben gehanteerd, blijkt de trend van bevolkingsdaling evenwel de constante factor.

- Het gaat niet om 'krimp' in Zeeland, maar om 'kwaliteit', 'creativiteit' en 'slagkracht' zodat nieuw perspectief geboden wordt om te kunnen inspelen op de demografische veranderingen.

Gezamenlijke acties met provincies Groningen en Limburg

Nr.	Actie	Betrokken partijen	Termijn
1.	Verdieping inventarisatie regelknelpunten voor het domein onderwijs	Provincies Groningen, Limburg (trekker) en Zeeland	2010
2.	Verdieping inventarisatie regelknelpunten voor het domein wonen	Provincies Groningen (trekker), Limburg en Zeeland	2010
3.	Instellen van een meldpunt/ Monitor Regelknelpunten Bevolkingsdaling	Provincies Groningen, Limburg en Zeeland (trekker)	2010
4.	Verdiepingsonderzoek naar de financiële gevolgen van bevolkingsdaling	Provincies Groningen, Limburg (trekker) en Zeeland	2010
5.	Samenwerking met het krimpexpertisecentrum NEIMED	Provincies Groningen, Limburg (trekker) en Zeeland	2010
6.	Vervolg Creatieve Najaarsbijeenkomst om de kansen van krimp in beeld te brengen	Maatschappelijk middenveld, Provincies Groningen, Limburg en Zeeland , i.s.m. Berenschot	2010
7.	Het organiseren v/e bestuurdersconferentie krimp	Ministeries BZK, WWI i.s.m. Provincies Groningen, Limburg en Zeeland	2010

2) Het Rijk hanteert de prognosemodellen PRIMOS en PEARL/CBS. De provincie Zeeland heeft in haar analyse gebruik gemaakt van het IPB.

Eind 2009 heeft de Provincie Zeeland een vijftal partijen³⁾ gevraagd advies uit te brengen op de visie 'Op Pad!'. De Provincie streeft naar een gezamenlijke aanpak en afstemming op gebiedsoverstijgende thema's waar demografische verandering ook toebehoort. De acties zijn erop gericht gemeenten, maar ook andere organisaties en instellingen, nadrukkelijk te betrekken bij het vinden van nieuwe oplossingen en het uitproberen van kansrijke initiatieven. Met provinciale acties wil de Provincie de Zeeuwse samenleving in al haar geledingen inspireren om zelf aan de slag te gaan en mee te doen. De reacties van de verschillende partijen zijn meegenomen bij het opstellen van dit plan van aanpak.

De Vereniging van Zeeuwse Gemeenten (VZG)

De VZG wil graag een bestuurlijke aanpak, gericht op het tijdig aanpakken van de ongewenste effecten van bevolkingsdaling en het beperken van de negatieve ontwikkelingen.

Samenwerking en solidariteit tussen de Zeeuwse gemeenten zijn daarbij belangrijke sleutelbegrippen. De VZG onderschrijft het standpunt van de Provincie dat de sleutel voor het omgaan met de demografische veranderingen niet ligt in kwantiteit en individueel, maar in kwaliteit en coöperatie. En in een gedeelde regionale visie met een streefbeeld dat aansluit bij de sterke punten van de regio en de verschillende gemeenten. Er dient blijvend geïnvesteerd te worden in het bewustwordingsproces waar ook de burgers bij moeten worden betrokken. De VZG staat een provinciebrede aanpak voor met aandacht voor de diverse lokale situaties (maatwerk), maar wel binnen de uitgangspunten van onderlinge samenwerking en solidariteit. Voorgesteld wordt een provinciale agenda voor de veranderen-de bevolkingsopbouw op te stellen met daaraan gekoppeld een

uitvoeringsprogramma en experimenten. Het IAB dient daarbij ook te worden betrokken. Voorts meldt de VZG dat de kansen die de bevolkingsdaling op termijn biedt, onlosmakelijk verbonden zullen zijn met zware financiële opgaven voor de gemeenten, juist daar waar het gaat om de gewenste kwaliteitsimpuls te bewerkstelligen. Dit aspect dient bij de aanvang in het op te stellen uitvoeringsprogramma een prominente plaats te krijgen. In de uitvoering wil VZG als gelijkwaardige partij met de Provincie de uitdagingen aangaan.

De Sociaal Economische Raad (SER-ZEELAND)

De SER spreekt in een reactie haar waardering uit voor de gehanteerde methodiek en de integrale aanpak van 'Op Pad!'. Datzelfde geldt voor de wijze waarop de Zeeuwse organisaties en inwoners betrokken zijn bij het proces. Wat betreft de cijfers wil de SER benadrukken dat deze enkel opgang maken bij ongewijzigd beleid. Zeeland is niet vergelijkbaar met Zuid-Limburg of Oost Groningen doordat Zeeland een veel sterkere economische positie innemen. Door deze goede uitgangspositie zou de Provincie in staat moeten zijn, om middels innovatie, acquisitie en het beperken van de uitgaande pendelstroom, groei van de economie en werkgelegenheid te realiseren. Krimp moet in het toekomstscenario niet de boventoon voeren, maar juist aanleiding zijn om de economische potenties te benutten. Economische groei dient als basis voor voorzieningen en welvaart in de regio. Voor de uitdagingen in Op Pad! acht de SER een gezamenlijke verantwoordelijkheid noodzakelijk. In het licht daarvan zou de Provincie een stimulerende en coördinerende rol moeten vervullen richting gemeenten en organisaties, daar deze samenwerking nog niet altijd voldoende tot stand komt.

3) Naast de oproep tijdens de Nieuw!Zeeland manifestatie, zijn de Provinciale Commissie Omgevingsbeleid (PCO), SER-Zeeland, Vereniging van Zeeuwse Gemeenten (VZG), College van Zorg en Welzijn (CZW) en de stuurgroep dé Onderwijsagenda gevraagd te reageren op de visie Op Pad!

De SER sluit af met de volgende aanbevelingen voor de toekomst:

- Stel een integrale visie op voor de toekomst van Zeeuws-Vlaanderen, waarin met name aspecten als onderwijs en bedrijventerreinen aan bod komen.
- Betere afspraken tussen ziekenhuizen boven en onder de Westerschelde.
- De afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt, met name in de techniek, kan en moet beter.
- Opleidingen moeten aansluiten bij de behoeften van het regionale bedrijfsleven.
- Hogere prioritering van herstructurering van bedrijventerreinen op provinciaal en gemeentelijk niveau, inclusief voldoende budgetten om de ambities mogelijk te maken.

De Stuurgroep dé OnderwijsAgenda

De visie Op Pad! is in de Stuurgroep dé OnderwijsAgenda met waardering ontvangen. Zij benadrukken de uitstekende educatieve infrastructuur als een van de vele kwaliteiten die Zeeland te bieden heeft. Tegelijkertijd wordt aangestipt dat de bevolkingsdaling zal leiden tot een onvermijdelijke clustering van het onderwijs en daarmee gepaard gaande druk op voorzieningen in het openbaar vervoer. De Stuurgroep dé OnderwijsAgenda onderschrijft de in Op Pad! geformuleerde nieuwe onderwijsuitgangspunten, te weten:

- de kwaliteit van het basisonderwijs moet centraal staan;
- de kwaliteit van het beroeps- en wetenschappelijk onderwijs en de behoefte vanuit de regio moet centraal staan;

Tegelijkertijd wordt aangegeven dat de kwaliteit van het Zeeuwse onderwijs blijvend aandacht moet krijgen en dat de

onderlinge samenwerking tussen de 3 O's (Onderwijs, Ondernemers en Overheid) van groot belang is. Het onderwijsveld is zelf ook actief op zoek naar geschikte oplossingsrichtingen voor het krimpvraagstuk.

Verwezen wordt naar het onderzoek van het Platform Primair Onderwijs Zeeland (PPOZ) naar afnemende leerlingaantallen. De resultaten, in de vorm van toekomstscenario's, worden in het najaar van 2010 verwacht. Tot slot wordt verwezen naar het onlangs verschenen rapport 'Kerend Tij' van de 'Taskforce Zeeland' over middelbaar beroeps- en hoger onderwijs. Het rapport is een advies aan de minister van OCW om het Zeeuws onderwijs te steunen in de uitvoering van de verbetervoorstellen en de inrichting van een Zeeuwse onderwijsautoriteit, die met steun van de verschillende partijen, de nodige verantwoordelijkheden en bevoegdheden krijgt. In het rapport wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan veranderingen in de bevolkingsopbouw en wordt ingespeeld op de kansen

die zich in Zeeland voordoen voor het onderwijs.

De Provinciale Commissie Omgevingsbeleid (PCO)

De PCO heeft grote waardering voor Op Pad! En constateert daarbij dat velen nog in oude rollen vallen en dat het versterken van bewustwording een blijvende activiteit zou moeten zijn. De PCO ziet voor de Provincie Zeeland een belangrijke rol weggelegd om samenwerking en afstemming te stimuleren. De Provincie moet daarbij een sturende rol op zich nemen wanneer partijen de samenwerking in de weg staan. De Provincie zou volgens de PCO ook een rol op zich moeten nemen om te voorkomen dat nieuwe wetgeving tot verschillen tussen Vlaanderen en Nederland zou leiden, en te stimuleren dat belemmeringen om te wonen en te werken in Zeeland en België voor Belgen en Nederlanders weggenomen wordt. Verder constateert de PCO dat er in Op Pad! onvoldoende aan-

dacht wordt geschonken aan de problemen op de arbeidsmarkt, zoals de afname van de beroepsbevolking, de komende uitstroom van de babyboomgeneratie van de werkvloer en de groeiende kloof tussen vraag en aanbod in kwalitatief opzicht. Het ontbreekt aan acties om hoogwaardige werkgelegenheid te creëren, werknemers te interesseren zich in Zeeland te vestigen en om werkgevers te doordringen van de noodzaak te anticiperen op de bovengeschetste problematiek. Tot slot roept de PCO iedereen op om niet te blijven hangen in traditionele oplossingen maar naar nieuwe antwoorden op de nieuw ontstane demografische context. De Provincie Zeeland moet hiervoor een platform creëren waar alles samenkomt en waar nieuwe acties ontstaan.

De gemeente Vlissingen

Los van de VZG-reactie, bracht de gemeente Vlissingen eerder een eigen advies uit. Daarin spreekt de gemeente haar waardering uit voor de beleidsnotitie Op Pad!. Vlissingen onderschrijft de uitgangspunten en geeft aan dat men hier op verschillende manieren al mee aan de slag is gegaan. Vlissingen spreekt haar zorg uit over het principe dat gemeenten hun sterke kanten moeten versterken, omdat hiermee zwakke gemeenten steeds zwakker worden. Juist het delen en spreiden van bovenlokale voorzieningen leidt tot vitale steden. De problematiek van de bevolkingsdaling zou niet alleen voor de regio Zeeuws-Vlaanderen op de agenda gezet moeten worden, juist omdat het dunbevolkte Zeeland kwetsbaar is voor het in stand houden van vitale voorzieningen. Vlissingen pleit daarom voor onvoorwaardelijk steun aan het in stand houden van vier vitale steden. Het Topteam advies over krimp in Zeeland moet wat Vlissingen betreft tegen het licht gehouden worden qua cijfermatige onderbouwing.

Met 'Op Pad!' is het Zeeuwse antwoord geformuleerd op de vraagstukken van de demografische veranderingen. Daarmee is een toekomstbeeld geschetst van Zeeland, waarin kansen worden benut voor een leefomgeving met goede en bereikbare voorzieningen, woningen die hun waarde blijven behouden en economische potenties ten volle worden uitgebuit.

Wat doen we en wat willen we bereiken?

Voor een daadkrachtige en effectieve aanpak zullen hiervoor de handen ineen moeten worden geslagen. Daarbij hanteert Zeeland nieuwe uitgangspunten als richtlijn voor een nieuwe toekomst. Doelen die de Provincie Zeeland daarbij nastreeft zijn:

- verankering van de 'nieuwe' uitgangspunten in provinciaal beleid en bevorderen van meer samenhang tussen de verschillende beleidsvelden;
- het vasthouden en versterken van een brede bewustwording onder de samenleving en stimulering van onze partners om daar gezamenlijk in op te treden;
- experimenteren met innovatieve oplossingen voor de demografische veranderingen in Zeeuws-Vlaanderen;
- uitvoeren van landelijke en interprovinciale acties om de effecten van bevolkingsontwikkeling om te zetten in nieuwe kansen.

Voor het realiseren van bovenstaande doelen worden verschillende concrete acties ondernomen.

Gelet op het krachtenveld en de complexiteit van het onderwerp gaat de voorkeur niet uit naar een structuur met vaste werkgroepen. De Provincie kiest voor een netwerkbenadering met wisselende partners. Waar nodig worden tijdelijke werk-

groepen geformeerd, ter facilitering, die onder de verantwoordelijkheid van het desbetreffende beleidsveld acties uitvoeren. Voor een ander deel draagt de Provincie bij aan acties, waarvan het trekkerschap bij andere partijen ligt. Binnen de provinciale organisatie ligt de coördinatie van het proces rondom bevolkingsontwikkeling bij de afdeling Bestuur.

Verankering in regulier beleid van de Provincie Zeeland

Met de notitie 'Op Pad!' is de weg gebaad naar nieuwe perspectieven. Gewortelde principes en denkkaders maken plaats voor nieuwe uitgangspunten. Uitgangspunten waarmee Zeeland kwalitatief en toekomstgericht een impuls krijgt op belangrijke beleidsthema's. Tegelijk brengen de demografische gevolgen verschillende beleidsterreinen steeds dichterbij elkaar. Om goed te kunnen anticiperen op de gevolgen van de demografische veranderingen in Zeeland worden de uitgangspunten in sectorale beleidsprocessen verankerd, waarbij de onderlinge samenhang ook wordt geborgd. Daarmee krijgt demografie een rol van betekenis bij onze ruimtelijke, maatschappelijke en economische opgaven. Er wordt echter geen aparte beleidslijn op het gebied van demografie ingericht. Op deze manier wordt de slagkracht van de sectorale beleidslijnen benut en wordt de effectiviteit gewaarborgd. De totstandkoming van de eerdere notities over demografie laat zien dat de integraliteit goed gewaarborgd kan worden ondanks de uitvoering via de sectoren.

Voor een ander deel betekent dit continuering van de lijn, zoals die reeds is opgenomen in verschillende beleidsdocumenten, zoals het PSEB (2009-2012) en het Sociaal Akkoord (2008-2012), waarin al expliciet is ingespeeld op de gevolgen van de

demografie voor het regionaal-economisch en werkgelegenheidsbeleid. Voor onderwijs zal aansluiting gezocht worden bij de uitwerking van de aanbevelingen uit het rapport 'Kerend Tij' van de 'Taskforce Zeeland'. Op het gebied van ruimte en wonen, krijgt demografische ontwikkeling een prominente plaats in het nieuwe Omgevingsplan, waarin de Provincie Zeeland de kwaliteit van leefomgeving centraal stelt. Ten aanzien van zorg, welzijn en voorzieningen sluit dit traject aan op het vervolgetraject van de Sociale Staat van Zeeland.

➡ De gevolgen van de demografische veranderingen worden binnen de reguliere beleidscycli opgepakt waarbij de nieuwe uitgangspunten uit Op Pad! expliciet in de omgevingsanalyse worden meegenomen voor toekomstig provinciaal beleid. Nieuwe beleidsnota's zullen dan over een "Demografieparagraaf" bevatten.

Bewustwording

De Provincie Zeeland heeft via voorlichtingsavonden, en in gesprek met andere partijen, demografische veranderingen in Zeeland bespreekbaar gemaakt. Een goede gezamenlijke aanpak als antwoord op demografische veranderingen begint immers bij herkenning en erkenning van de problematiek. Belangrijk is dat partijen gezamenlijk de uitdaging willen aangaan en dat neuzen dezelfde kant op staan. Enerzijds om draagvlak voor de 'nieuwe' uitgangspunten in 'Op Pad!' te krijgen, en anderzijds om lokale overheden, bedrijven en maatschappelijke instellingen te activeren om de gezamenlijke uitdagingen aan te gaan en acties en initiatieven uit te voeren. Het afgelopen jaar heeft de Provincie Zeeland natuurlijk niet stilgezeten. Met de Nieuw!Zeeland campagne, is het gesprek over demografische

veranderingen aangegaan met de samenleving. De gevolgen van bevolkingsdaling stonden centraal in de gesprekken.

De Provincie Zeeland ziet dat partijen geleidelijk bewust worden van de gevolgen die een veranderende bevolkingsopbouw kan hebben.

In het najaar van 2009 werd het project 'Nieuw!Zeeland' afgesloten met de presentatie van de Zeeuwse visie op de demografische ontwikkelingen. De uitkomsten hiervan zijn gezet in de provinciale notitie 'Op Pad!'.

De manifestatie was door de hoge opkomst, de spreiding van de bezoekers qua leeftijd, branche en opleiding en het enthousiasme van de deelnemers een daverend succes. Ook de partners zijn positief over het gevoerde proces en het resultaat. Toch blijft bewustwording een punt dat blijvend aandacht vraagt. De Provincie Zeeland zal echter géén nieuwe projecten opstarten om bewustwording te stimuleren. Wel zal de Provincie initiatieven van derden ondersteunen, zoals het pro-

ject 'Nieuwsportaal' van Omroep Zeeland, PZC en de Zeeuwse Bibliotheek.

Experimenten in Zeeuws Vlaanderen

Eind 2009 heeft het Rijk een aantal regio's gevraagd experimenten uit te voeren op thema's die als gevolg van bevolkingsdaling onder druk komen te staan. Hiermee kunnen ideeën in de praktijk worden gebracht en kan de opgedane kennis worden gebruikt in gebieden die nu of op termijn ook zullen krimpen. Provincie Zeeland is, samen met de gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen, gevraagd om hieraan mee te werken om als voorbeeld te dienen voor de zogenaamde 'anticiperregio's'. Regio's die op termijn ook te maken zullen krijgen met de effecten van bevolkingsdaling. Het Rijk levert als tegenprestatie de inzet van kennis en expertise en de bereidwilligheid om tijdelijk of geografisch afgebakende regelgeving of

beleid opzij te zetten, mocht dit nodig zijn. De experimenten richten zich vooralsnog op Zeeuws-Vlaanderen op de thema's: 'Voorzieningen' (Masterplan voorzieningen) en 'Wonen' (Herstructurering en transformatie woningvoorraad) en sluiten daarmee ook goed aan op de eerder in 'Op Pad!' omschreven acties.

Daarnaast is samen met het ministerie van WWI, de gemeente Sluis en de woningcorporatie een 'Woonpilot' gestart in Oostburg. Hiervoor heeft het Rijk € 1,5 mln. beschikbaar gesteld. In Zeeuws-Vlaanderen worden verder voorbereidingen getroffen om op bestuurlijk niveau alles wat met demografische veranderingen te maken heeft te coördineren en af te stemmen.

Ook bestaat voor de gemeente Schouwen-Duiveland als 'anticiperregio' op termijn de mogelijkheid om ook een experiment te gaan uitvoeren met ondersteuning van het Rijk.

Masterplan voorzieningen Zeeuws-Vlaanderen

Bevolkingsdaling in combinatie met (beperkte) huishoudensdaling en een veranderende bevolkingsopbouw (meer ouderen en minder jongeren) dwingen tot herijking van het voorzieningenaanbod. Dat is nodig om het aanbod meer af te stemmen op de veranderende vraag naar voorzieningen in de toekomst en het leefklimaat in de kernen van Zeeuws-Vlaanderen te behouden, en waar mogelijk te versterken. Met het experiment wordt het huidige aanbod aan accommodaties, ontwikkelingen in de omgeving en de huidige en toekomstige vraag en behoefte aan functies en voorzieningen in de regio geïnventariseerd en geanalyseerd.

Dit moet uitmonden in een aantal (voorkeurs)scenario's voor beleid. Daarbij zijn zowel de uitvoering op korte termijn als het formuleren van een lange termijnvisie van belang. Het plan wordt opgesteld door de gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen en de provincie Zeeland in nauwe samenwerking met organisa-

ties als scholen, zorginstellingen, verenigingen en dorpshuizen.

Herstructurering en transformatie woningvoorraad

Het experiment bestaat uit vijf 'woonexperimenten', waarbij ook bekeken zal worden of en hoe deze gekoppeld kunnen worden aan de 'woonexperimenten' van Noord-Oost Groningen en Parkstad Limburg. In de kern gaat het om de volgende onderdelen:

- Evaluatie van eerder opgestarte experimenten
- Handhaving bij slecht onderhoud en verloedering van de woonomgeving
- Onderzoek 'Waarom komen de Vlamingen niet?'
- Stimuleren samenvoegen woningen
- Betekenisvolle nieuwe open ruimten

De problematiek op de particuliere woningmarkt van Zeeuws-

Vlaanderen speelt al langer dan vandaag, evenals het denken over oplossingen en het doen. Diverse projecten zijn lokaal opgepakt, uitgevoerd of nog in uitvoering. In het experiment worden de projecten geëvalueerd en wordt gezien welke lessen daaruit getrokken kunnen worden voor de toekomst. Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan handhaving bij slecht onderhoud en verloedering van de woonomgeving. Er wordt specifiek aandacht besteed aan de vraag waarom Vlamingen weinig belangstelling tonen in de Zeeuws-Vlaamse woningmarkt. Daarmee wordt geprobeerd om aanknopingspunten te vinden om belemmeringen op te lossen of te verkleinen en er wordt bekeken hoe er ingespeeld kan worden op de culturele verschillen. De demografische ontwikkeling maakt het noodzakelijk dat de woningvoorraad wordt afgestemd op het (toekomstig) aantal gezinshuishoudens. De bestaande woningvoorraad typeert zich veelal door rijenbouw uit de herbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog. Het is niet

ondenkbaar dat bij dergelijke woningen het aantal kan worden teruggebracht door samenvoeging van twee woningen tot één. Een woningeigenaar kan besluiten om het naburige pand te kopen en te betrekken bij de eigen woning. Op deze manier wordt op kleinschalige manier bijgedragen aan het terugdringen van het woningoverschot en aan de kwaliteitslag van de particuliere woningvoorraad.

Woonpilot Oostburg

In het Interbestuurlijk Actieplan Bevolkingsdaling is een bedrag van € 31 miljoen beschikbaar gesteld voor de aanpak van de gevolgen van huishoudensdaling voor de woningmarkt in zogenaamde 'topkrimpregio's'. Daarvan gaat € 1,5 miljoen naar een woonpilot in de gemeente Sluis. In de gemeente Sluis in Zeeuws-Vlaanderen is op korte termijn sprake van huishoudensdaling. Een convenant zal worden gesloten tussen de betrokken partijen (ministerie van WWI, gemeente Sluis, Provincie Zeeland en Woongoed Zeeuws-Vlaanderen). In dit convenant wordt bepaald hoe het totale budget wordt gebruikt om de gevolgen voor de huishoudensdaling op te kunnen vangen en een kwalitatieve impuls aan de woningmarkt te kunnen geven. Het is de bedoeling dat uit dit project lering kan worden getrokken voor gebieden elders in Nederland waar huishoudensdaling ook zal gaan plaatsvinden.

Vooralsnog wordt gedacht aan de kern Oostburg in de gemeente Sluis, omdat dit de belangrijkste kern is voor de gemeenten en de problematiek zich hier sterk manifesteert. Bewoners en woningeigenaren zullen actief worden betrokken bij de aanpak voor Oostburg. Het doel uiteindelijk is om de kwaliteit van de woningmarkt in de gemeente Sluis te verbeteren en de vastgoedwaarde te behouden.

De aanpak van de gevolgen van de demografische veranderingen is omgeven met complexe vraagstukken, waar vaak geen eenvoudige oplossingen voor bestaan. Voor de aanpak geldt een integrale en bovenlokale benadering. Van belang is dat andere partijen zich voldoende verantwoordelijk en gestimuleerd voelen om gezamenlijk deel te nemen in het proces en waar mogelijk afstemming van provinciaal en gemeentelijk beleid tot stand brengen.

Taakverdeling

Voor de facilitering van het proces dient een werkbaar structuur te worden opgezet, waar acties kunnen worden ontplooid, kennis kan worden gedeeld en de slagkracht kan worden versterkt. Omdat voor een duurzame aanpak, een verandering nodig is in het denken, is verankering van het 'denken in kwaliteit' bij beleidsmakers ook een belangrijk aandachtspunt.

De aanpak van de gevolgen van bevolkingsdaling kan niet neergelegd worden bij één partij. Daarvoor is het thema te complex en bovendien strekken de consequenties zich uit over meerdere beleidsterreinen, waar verschillende partijen hun verantwoordelijkheid in dragen.

Het vraagstuk van bevolkingsdaling is bovenlokaal, sector-overstijgend en zelfs regio- en grensoverschrijdend.

Samenwerking en afstemming met en tussen gemeenten, bedrijven, het Rijk en maatschappelijke organisaties zijn hard nodig om een evenwicht te vinden tussen het aantal inwoners, de spreiding daarvan en de mate waarin voorzieningen daarop kunnen worden afgestemd. In het IAB is wel een duidelijke bestuurlijke rolverdeling opgenomen⁴⁾. Daarbij dienen gemeenten in hun beleidsontwikkeling proactief rekening te houden met bevolkingsdaling, de financiële gevolgen ervan en keuzes te maken ten aanzien van het voorzieningenniveau in hun gebied. Dit sluit ook aan op het advies van het Topteam,

4) Zie paragraaf 2.2. uit het IA

waarin de primaire verantwoordelijkheid voor de demografische opgave bij de desbetreffende gemeenten ligt en waarbij effectief wordt samengewerkt met de Provincie Zeeland.

De Provincie Zeeland

Binnen het regionale vraagstuk van bevolkingsdaling vervult de Provincie, als gebiedsregisseur, een proactieve en faciliterende rol richting haar partners. Als middenbestuur kan de Provincie een coördinerende rol vervullen door gemeenten, bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld te stimuleren om in hun beleidsontwikkeling rekening te houden met bevolkingsdaling en hen te ondersteunen bij de aanpak van de (bovenlokale) gevolgen. Vanuit deze positie kan de Provincie de integraliteit tussen de verschillende beleidssectoren bevorderen, door acties en initiatieven op verschillende beleidsterreinen zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen. In de beleids- en

planvorming ziet de Provincie erop toe dat er voldoende rekening wordt gehouden met demografische ontwikkelingen.

Zeeuwse strategische agenda

'Samenwerking en afstemming is essentieel om voldoende kwaliteit te kunnen bieden⁵⁾.'

Op het gebied van samenwerking tussen de Provincie Zeeland en Zeeuwse gemeenten gebeurt al het een en ander. Begin 2010 is op strategisch niveau een impuls aan gegeven door een gezamenlijke strategische agenda vast te stellen. Hierin zijn gemeenschappelijke thema's opgenomen, waarin de Provincie en de Zeeuwse gemeenten elkaar in de komende jaren gaan versterken. Bevolkingsdaling is één van de thema's waarop gezamenlijk invulling wordt gegeven aan de uitgangspunten uit de visie Op Pad!

5) Zie het uitgangspunt 'Samenwerking' in de nota 'Op Pad!', pagina 10

Dat begint met het informatieniveau en de bewustwording onder betrokken partijen gelijk te trekken, want alleen bij voldoende bewustwording en urgentiebesef kunnen betrokken partijen vanuit hun eigen verantwoordelijkheid optreden in de aanpak van krimp. In dit plan is een aanzet gegeven voor acties tegen de gevolgen van krimp, die de Provincie, gemeenten en andere stakeholders kunnen aanvullen en afstemmen.

Partners

Belangrijke partners voor het project zijn de Zeeuwse werkgevers. Dit omdat de beroepsbevolking qua omvang bijna op zijn hoogtepunt is zal het in de toekomst steeds moeilijker worden om in Zeeland voldoende gekwalificeerd personeel te vinden. Dit probleem vraagt om een nauwe samenwerking. Het aantal acties op het gebied van arbeidsmarkt loopt echter nog wat achter bij de andere sectoren.

Ten tweede de woningcorporaties. Zij ondervonden de gevolgen van demografische veranderingen al een aantal jaren geleden en krijgen bovendien te maken met het energiezuinig maken van het woningbestand.

Ten derde het onderwijs. De teruglopende leerlingaantallen zijn nu al te zien in de lagere groepen van de basisscholen, en zullen later ook in het middelbaar en voortgezet onderwijs zichtbaar zijn. Er wordt al volop gediscussieerd om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren in verschillende delen van Zeeland. Tot slot de zorgsector. In de zorgsector zijn al inspirerende voorbeelden te zien van hoe de kwaliteit van zorg omhoog gaat als er wordt gezorgd voor goede mobiliteit.

De Provincie Zeeland wil samen met de inwoners van Zeeland, het bedrijfsleven, de gemeenten en de maatschappelijke organisaties werken aan een gezonde Zeeuwse economie en arbeidsmarkt.

Hierbij worden de volgende uitgangspunten nagestreefd.

- In Zeeland moet de welvaart per inwoner behouden of verhoogd worden en er moet een goede balans zijn tussen vraag en arbeid op de arbeidsmarkt.
- Zeeland wil streven naar een goede balans tussen werk en privé en zich hiermee profileren zodat mensen die nu nog geen of weinig betaalde arbeid verrichten uitgedaagd worden en in staat gesteld worden om ook, en meer, betaald werk te gaan doen.
- Zeeland moet streven naar verbetering van de kwaliteit van werkprocessen: de juiste persoon op de juiste plek, een efficiënte, optimale bedrijfsvoering en het borgen van kennis van ervaren werknemers voor collega werknemers.
- Het werk in Zeeland moet aantrekkelijk zijn zodat pendelaars, die in Zeeland wonen maar elders werken, verleid worden in Zeeland te gaan werken.

Acties, beleid en uitgangspunten

Het economisch beleid van de Provincie Zeeland is autonoom. De Provincie heeft geen wettelijke taken op arbeidsmarkt- of innovatierrein. Het beleid wordt in een goed samenwerkingsverband met Zeeuwse partners uitgevoerd.

Gezien de beperkte middelen en de ambitie om met alle belanghebbenden samen op te trekken is de rol van de Provincie vooral voorwaardenscheppend, initiërend, faciliterend en stimulerend.

Lopende initiatieven in relatie tot economie, arbeidsmarkt en krimp.

Sociale Innovatie

Samen met de Provincies Limburg en Brabant heeft de Provincie Zeeland het project 'Sociale Innovatie' binnen het MKB ingediend. Doelstelling van het project is bij MKB bedrijven 'scans' uit te voeren waardoor in beeld gebracht wordt op welke wijze het desbetreffende bedrijf door het op vernieuwende wijze organiseren van arbeid of andere investeringen in het 'menselijk' kapitaal op een efficiëntere manier kunnen werken. In overleg met MKB Zeeland en Syntens zal in Zeeland in dit kader gedurende drie jaar scans uitgevoerd worden bij (jaarlijks):

- 5 bedrijven met minder dan 10 werknemers
 - 15 bedrijven met tussen de 10 en 20 werknemers
- In totaal wordt gedurende gehele projectperiode bij 60 (kleine) MKB bedrijven de scan uitgevoerd.

Acties • Thema: Economie en Arbeidsmarkt

Nr.	Actie	Betrokken partijen	Termijn
1.	Gemeenten in krimpregio's voeren regionale arbeidsmarktanalyses uit	Gemeenten in krimpregio's, Ministerie SZW	2010
2.	Door DC Noise wordt een experiment opgezet over "de grijze massa"	Stichting de Grijze Massa (trekker), Provincie Zeeland, bedrijfsleven, DC Noise	2010
3.	Initiatieven om vraag en aanbod op de arbeidsmarkt beter op elkaar te laten aansluiten en de participatiegraad te verhogen	Provincie Zeeland, werkgevers- en werknemersorganisaties, kennisinstellingen	2010-2012

Magazine 'ZiltZeeland'

ZiltZeeland is een magazine over Zeeland, voor Zeeuwen en voor hen die dat willen worden. Achterliggende gedachte is dat veel mensen Zeeland nog niet op waarde schatten. Het (stereotype) beeld over Zeeland is overwegend toeristisch, bekend om rust en ruimte, zon en zee maar waarvan veel mensen de

overige kwaliteiten niet of nauwelijks kennen. ZiltZeeland is bedoeld om 'onbekend maakt onbemind' te doorbreken door aandacht te besteden aan innovatieve bedrijven, kansen op de arbeidsmarkt, de kwaliteit van het onderwijsaanbod, bijzondere culturele gebeurtenissen. De respons op ZiltZeeland, binnen en buiten de provincie is zeer positief. Het idee voor het magazine komt van de Zeeuwse woningcorporaties. Zilt wordt als bijlage in Volkskrant magazine verspreid met een oplage van 380.000 in heel Nederland. De Provincie heeft hiervoor eind 2008 aan de gezamenlijk Zeeuwse woningcorporaties een subsidie beschikbaar gesteld ad € 216.000,-- voor het, in de periode 2008 t/m 2010, uitbrengen van minimaal 7 nummers van het magazine. De provinciale subsidie bedroeg 35% van de totale kosten.

De Provincie Zeeland vervulde in deze initiatieffase ook een adviserende rol in de redactie. Eind 2010 wordt bekeken of ZiltZeeland wordt voortgezet en welke partijen de rol van de initiatiefnemers (de Zeeuwse woningcorporaties) willen overnemen. Uit een verkenning bij het bedrijfsleven blijkt er zeker erkenning voor het magazine en voor continuering ervan.

De Grijze Massa

Stichting 'De Grijze Massa' heeft een project uitgevoerd met het doel een methodiek te ontwikkelen voor het (her)waarderen, borgen, beschikbaar stellen en overdragen van bedrijfs-specifieke kennis van en uit het bedrijf van oudere medewerkers aan nieuwe medewerkers.

Voor de ontwikkeling van de methodiek zijn een aantal uitgangspunten geformuleerd:

- Bedrijfskennis is breder dan informatie opgeslagen in procedures en handboeken;
- Bedrijfskennis is meer dan de gemene deler zoals onderwezen in het onderwijs; oudere werknemers hebben meerwaarde door hun bedrijfsspecifieke kennis.
- Kennisborging en kennisoverdracht dienen een plaats te krijgen in de dagelijkse werkp praktijk.
- De methodiek moet geschikt zijn voor een breed scala aan bedrijven, maar tevens per bedrijf maatwerk leveren.

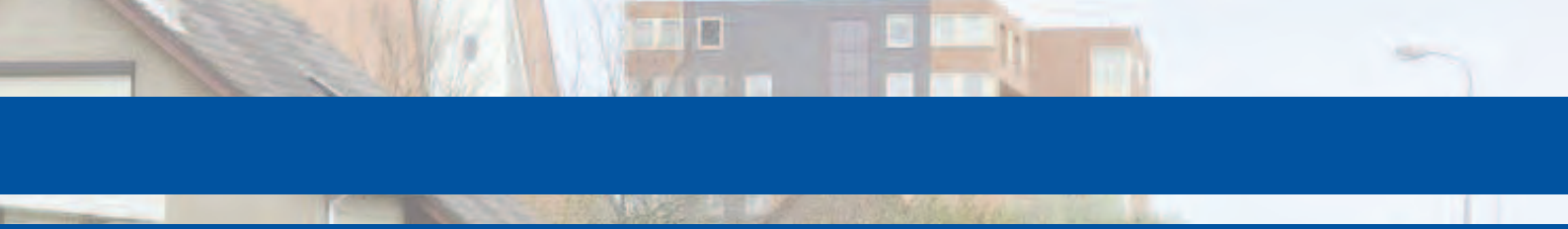
- ICT dient als ondersteuning van een structuur waarin kennisborging en kennisoverdracht kan plaatsvinden; ICT is geen systeemdoel.

Hoofresultaat bij de afsluiting van het project is een methodiek om waardevolle bedrijfskennis te waarderen, te behouden en over te dragen. Onderzoek vindt zoveel mogelijk bij deelnemende bedrijven plaats. In de tweede fase van het project worden bij bedrijven proeftuinen ingericht om de methodiek uit te ontwikkelen en te valideren. Bij de uitvoering wordt gebruik gemaakt van derde en vierdejaars studenten van Hogeschool Zeeland die het vak kennismanagement volgen.

Bewustwording

Het provinciaal beleid voor economie en arbeidsmarkt houdt rekening met de veranderende bevolkingsamenstelling. De Provincie wil initiatieven in de samenleving zo goed mogelijk faciliteren op die terreinen waar nood aan is. In het speelveld van economie en arbeidsmarkt worden partijen geleidelijk bewust van de gevolgen die een veranderende bevolkingsopbouw kan hebben. De reacties hierop zijn nog wel sterk wisselend. De oude reflex van 'groei, bouwen en meer mensen lost alles op' wordt soms nog gehanteerd als antwoord op de demografische ontwikkelingen. Bewustwording blijft dan ook een aandachtspunt voor de toekomst. In overleg met de werkgevers en werknemersvertegenwoordigers zal de Provincie Zeeland proactief aandacht vragen voor het beleid hieromtrent.

Nieuwe ontwikkelingen en projecten, ook op terrein van bewustwording zullen steeds aan het beleid worden getoetst en waar mogelijk verbonden worden met andere activiteiten op demografisch terrein.

In Zeeland staan de kwaliteit van het basisonderwijs en de kwaliteit van het beroeps- en wetenschappelijk onderwijs centraal. Hierbij wordt aandacht besteed aan de behoefte van de regio.

In het beleid van de Provincie Zeeland staat de kwaliteit van het Zeeuwse onderwijs centraal. Door de daling van het aantal geboortes zal de komende jaren het aantal kinderen in de verschillende leeftijdsgroepen met 15% dalen. Dit gebeurt in eerste instantie bij de doelgroep 0 tot 4 jarigen blijkt uit onderzoek voor de provinciale notitie 'Onverkende paden'. Op dit moment is ook al een daling merkbaar van het aantal basisschoolleerlingen maar de verschillen tussen de 13 Zeeuwse gemeenten zijn groot. Er zijn gemeenten die in de periode tot 2020 met dalingen van -20% tot -30% geconfronteerd worden (Borsele, Schouwen-Duiveland, Veere, Hulst, Terneuzen en Sluis). Maar in een aantal andere gemeenten blijft de daling van het aantal basisscholen-

leerlingen beperkt met dalingen van -5% tot -10% (Tholen, Middelburg, Vlissingen, Kapelle en Goes). De daling in het middelbaar onderwijs zet door vanaf 2015 en ook het hoger onderwijs krijgt na 2022 te maken met een daling van gemiddeld 15%. Een dalend leerlingenaantal heeft voor een schoolbestuur directe gevolgen: teruglopende inkomsten (het grootste deel van zowel het personele als het materiële onderwijsbudget is leerling-afhankelijk) en toenemende materiële en personele overcapaciteit. Daarmee dalen de inkomsten structureel sneller dan de uitgaven. Dit vormt op termijn een bedreiging voor de financiële continuïteit van onderwijsinstellingen en kan een breed en gevarieerd onderwijsaanbod in de regio in gevaar brengen.

Acties, beleid en uitgangspunten

Het onderwijsbeleid van de Provincie Zeeland is autonoom. De provincie heeft geen wettelijke taken en bevoegdheden ten aanzien van onderwijs. In Zeeland bestaat echter traditiegetrouw een grote verbondenheid tussen de Provincie en het onderwijsveld. De Provincie Zeeland voelt zich mede verantwoordelijk voor de aanwezigheid van sterk en kwalitatief hoogstaand onderwijs voor alle Zeeuwen. Vanuit deze ambitie heeft de Provincie Zeeland samen met de onderwijsinstellingen, de overheden en de ondernemers haar beleidsagenda geformuleerd, genaamd 'dé OnderwijsAgenda'. Hierin zijn voor de periode 2008-2011 de belangrijkste onderwijsthema's en ambities opgenomen, die we gezamenlijk met deze partners willen realiseren.

Naast 'dé OnderwijsAgenda' is beleid op het terrein van onderwijs en arbeidsmarkt opgenomen in het PSEB 2009-2012, Programma Economie, Onderwijs en Arbeidsmarkt en in het Sociaal Akkoord 2009-2012.

Binnen het Zeeuwse onderwijsveld worden momenteel plannen ontwikkeld voor het realiseren van toekomstbestendig onderwijs. Het Platform Primair Onderwijs Zeeland (PPOZ), waarin bijna alle Zeeuwse schoolbesturen vertegenwoordigd zijn, heeft opdracht gegeven een onderzoek te verrichten naar de gevolgen van de krimp. Het onderzoek moet harde gegevens opleveren over:

- De organisatie van het Zeeuwse onderwijs en inzicht geven in de huidige stand van zaken van leerlingenaantallen en hun verdeling over de kernen evenals de ontwikkelingen op lange en korte termijn;
- De waarde van gemeentelijke prognoses van leerlingenaantallen (vooral in relatie tot woningbouwplanning) in relatie tot prognoses van schoolbesturen;
- De relatie tussen schoolgrootte en kwaliteit van onderwijs;
- De mogelijke beleidsscenario's voor schoolbestuur, lokale en provinciale overheid, waarbij het kostenaspect en de

maatschappelijke rol van het onderwijs wordt meegenomen.

De Provincie Zeeland is gevraagd dit onderzoek mede mogelijk te maken, gezamenlijk met de Zeeuwse gemeenten en de schoolbesturen zelf. De Provincie heeft € 17.750 subsidie verleend.

Ook is er onderzoek gedaan naar het behoud van een kwalitatief en kwantitatief duurzaam aanbod van middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs in Zeeland. Hiertoe is door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de Taskforce Zeeland ingesteld.

De Taskforce Zeeland heeft op 12 maart 2010 haar adviesrapport 'Kerend Tij' uitgebracht met acht aanbevelingen aan het ministerie van OCW. De Taskforce adviseert een onderwijsautoriteit te benoemen, die bevoegdheden krijgt om met de

Acties • Thema: Onderwijs

Nr.	Actie	Betrokken partijen	Termijn
1.	Ontwikkelen visie op dichtheid van het aantal vestigingen van het primair onderwijs i.r.t. kwaliteit onderwijs	Regio's Parkstad, Noordoost Groningen, Zeeuws Vlaanderen en mogelijke andere partijen.	2010
2.	Ontwikkelen lange termijn visie op de ontwikkeling van de regionale economie en de daaruit voortvloeiende onderwijsbehoefte	Regio's Parkstad, Noordoost Groningen, Zeeuws Vlaanderen en mogelijke andere partijen	2010
3.	Taskforce Zeeland: onderzoek naar toekomstperspectieven van het Zeeuwse (V)MBO en HBO	Ministerie van OCW (trekker), Provincie Zeeland, bedrijfsleven, onderwijs-/kennisinstellingen, gemeenten	2010
4.	Onderzoek Primair onderwijs in Zeeland	Ministerie van OCW, Provincie Zeeland (via PPOZ), gemeenten, RPCZ, Scoop	2010
5.	Expertmeeting oplossen regelknelpunten onderwijs	PO-raad, VO-raad, Ministerie OCW, Provincies Limburg, Groningen en Zeeland	2010

Zeeuwse partners alle aanbevelingen uit te werken. In vijf jaar tijd zou deze autoriteit moeten zorgen voor het realiseren van:

- Een duurzame, samenhangende voorzieningenstructuur voor beroeps- en hoger onderwijs
- Kwalitatief hoogwaardig onderwijsaanbod mede afgestemd op de behoefte van het regionale bedrijfsleven en de regionale non-profitsector
- Doorlopende leerlijnen tussen vmbo, mbo en hbo met als resultaat behoud Zeeuwse leerlingen voor Zeeland en optimaal leerrendement;
- Onderwijsarrangementen gericht op 'leven lang leren';
- Versterkt regionaal toegepast onderzoek.

Om die ambities te realiseren stelt de Taskforce voor in Zeeland in de periode 2010-2014 een pilot te realiseren en het benodigde budget van in totaal € 16 miljoen hiervoor beschikbaar te stellen. Onderdelen van de pilot zijn o.a.: de HZ voor 4

opleidingsniches (energietransitie, maintenance, vitaliteitmanagement & toerisme en watermanagement) een beschermde status binnen Nederland te geven en voorkomen dat nieuwe, soortgelijke opleidingen binnen het Nederlandse hbo elders kunnen worden opgestart en aangeboden. Een ander belangrijk onderdeel van de pilot is het advies aan ROC Zeeland en ROC Westerschelde te fuseren. Inmiddels is de heer mr. E.M. d'Hondt, op voordracht van de Zeeuwse partijen, benoemd als de onderwijsautoriteit. Momenteel wordt in overleg met de onderwijsautoriteit bezien welke financiële steun OCW biedt.

De Taskforce constateert dat krimp vanuit demografisch perspectief in Zeeland niet op zichzelf staat. Door de relatief lage bevolkingsdichtheid (grote provincie, weinig inwoners) is, in combinatie met de geografische eilandenstructuur, een voldoende en evenwichtig gespreide instroom van studenten in de bestaande onderwijsinstellingen nu al problematisch.

Bovendien vergrijst Zeeland sterker dan de rest van Nederland en trekken veel jonge Zeeuwen weg. Vaak keren zij op latere leeftijd ook niet terug naar Zeeland. De huidige demografische ontwikkelingen in Zeeland maken een blijvend regulier aanbod van voorzieningen daarom op zichzelf al kwestieus, aldus de Taskforce.

Ook de scholen voor voortgezet onderwijs in Zeeland zijn onlangs onder auspiciën van de onderwijsautoriteit een onderzoek gestart naar de toekomstperspectieven van het Zeeuwse voortgezet onderwijs. De resultaten van dit onderzoek worden in de loop van 2011 verwacht.

Belangrijk is ook de rapportage van het Topteam Krimp voor Zeeland. Hierin adviseert het Topteam om hoogwaardig leerlingenvervoer in te voeren om de bereikbaarheid van onderwijsvoorzieningen in Zeeuws Vlaanderen te garanderen. Het

PPOZ-onderzoek zal beleidssenario's opleveren, waarbij leerlingenvervoer nadrukkelijk aan de orde zal komen.

Vergrijzing en ontgroening hebben ook gevolgen voor de mobiliteit in Zeeland. De veranderende bevolkingsopbouw (meer ouderen en minder jongeren) en de toekomstige economische ontwikkelingen zullen een andere manier van vervoer vragen. Dit zal vooral merkbaar zijn in het openbaar vervoer en op de Zeeuwse wegen. Je zou verwachten dat de verouderende bevolking en de krimp een afname van het autovervoer tot gevolg zal hebben. Echter de auto wordt voor ouderen steeds belangrijker: Er komen meer oudere rijbewijsbezitters en deze ouderen zijn in 'goede doen': langer gezond, actief, voldoende inkomen, groot familie/kennissen netwerk en gaan dus vaker op pad. Het openbaar vervoer zal in de mobiliteit van de toekomstige ouderen een kleine rol spelen.

De jongere bevolking zal naar verwachting met de auto nog wat grotere afstanden afleggen. De groei van het autoverkeer zal de komende 10 jaar afvlakken (van 2% naar ca. 1,5%). Daarna zou

het naar een daling kunnen overgaan. Naar verwachting zal de verdeling van het verkeer over het etmaal wel wijzigen. Bekend is dat de ouderen de ochtendspits mijden maar mijden niet of in mindere mate de avondspits, Zowel de Verkeers-Informatie Dienst (VID) als de ANWB signaleren al seniorenfiles: ouderen die na een dagje uit toch gelijktijdig met de forensen huiswaarts keren. Zo constateert de ANWB al dat vooral de files op de vrijdagmiddag merkbaar drukker worden.

Het aandeel 65-plussers onder de verkeersdoden en ziekenhuisgewonden zal gaan stijgen.

Weginrichting

De Provincie Zeeland wil nog meer inzetten op verkeersveiligheid bij weginrichting door rekening te houden met de beperkingen van ouderen. Zoals lichamelijke kwetsbaarheid, traagheid (informatieverwerking en reageren) en het moeilijker verdelen van de aandacht tussen verschillende taken.

Acties • Thema: Mobiliteit

Nr.	Actie	Betrokken partijen	Termijn
1.	Bereikbaarheid en beschikbaarheid over snelle verbindingen met de stedelijke agglomeraties rondom Zeeland hoog op de agenda houden	Provincie Zeeland	2010-2011
2.	Demonstratieproject Nieuwe Verbindingen Integratie Openbaar vervoer en Doelgroepenvervoer	Zeeuwse gemeenten, AWBZ-organisaties, Vervoerbedrijven en Provincie Zeeland	2013
3.	Dynamische Reizigersinformatie Systeem (DRIS) display met actuele vertrektijden op haltes	Gemeenten, NV Westerscheldetunnel Provincie Zeeland, Vervoersbedrijven: Connexxion, Veolia, De Lijn	2011-2021
4.	Verbetering toegankelijkheid bussen door aanpassing van de perrons	Gemeenten, Provincie Zeeland	2009 -
5.	Opleiden van OV ambassadeurs, die uitleg geven over het gebruik van openbaar vervoer en evt. meereizen.	Vervoersbedrijven Connexxion, Veolia Vrijwilligers, Provincie Zeeland	2011
6.	Gratis OV voor 65-plussers in streekbussen op Schouwen-Duiveland en Zeeuwsch-Vlaanderen	Vervoersbedrijven Connexxion, Veolia en Provincie Zeeland	Tot (begin) 2011
7.	Gecombineerd WMO/regiotaxivervoer in de avonden na 19.00 uur in Oosterschelderegio en Zeeuwsch-Vlaanderen	Gemeenten Zuid-Beveland en samenwerkingsverband collectief vervoer Zeeuwsch-Vlaanderen, woningcorporatie Woongoed, Vervoersbedrijven Veolia, Connexxion en de Provincie Zeeland	Tot 2011 resp. 2012
8.	Inzet beter materieel op lijn 19 Hulst – Breda	Vervoersbedrijf Veolia, Provincie Zeeland	2010 e.v.
9.	Busverbinding ROC Middelbrug	Vervoersbedrijf Connexxion	2010 e.v.
10.	Subsidieregeling startende discovervoerprojecten	Taxicentrale Renesse, Discotheken Hooizolder Walcheren, The Limit Ijzendijke en de Provincie Zeeland	Maximaal 1 jaar
11.	Zomerbus Schouwen-Duiveland, Walcheren en Zeeuwsch-Vlaanderen	Vervoersbedrijven Veolia, Connexxion en Taxicentrale Renesse, recreatieondernemingen, VVV en de	Tot 2014

Nr.	Actie	Betrokken partijen	Termijn
12.	Opbouw netwerk oplaadpunten voor fietsen met trapondersteuning, Project Fietscafés	Horecaondernemingen, Zeeuws Coördinatiepunt Fiets, Provincie Zeeland	
13.	Autorijvaardigheidstrainingen voor ouderen (BROEM)	Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Zeeland (ROVZ), VVN, Stichting Welzijn en Ouderen, Gemeenten	2010 e.v.
14.	Scootmobielcursus	Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Zeeland (ROVZ), VVN, gemeenten, Stichting Welzijn, Klaverblad Zeeland, Het Gors, POSO	2010 e.v.
15.	Ouderen in het verkeer	Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Zeeland (ROVZ), Gemeenten, Ouderenbonden, Koepelorganisaties voor mensen met beperkingen,	2010 – 2011

Naar verwachting stijgt het aandeel 65-plussers in de verkeersdoden.

Fietsen

De Provincie Zeeland wil graag bevorderen dat Zeeuwen eerder de fiets nemen dan de auto.

Daarom steunt de Provincie Zeeland allerlei initiatieven op het gebied van fietsen. Een voorbeeld hiervan is de 'Zeeland fiets'. Dit is een fiets met trapondersteuning die met subsidie van de Provincie Zeeland tot stand is gekomen.

Openbaar vervoer

Het openbaar vervoer zal vooral verbeterd moeten worden voor ouderen omdat we die in de toekomst in Zeeland meer krijgen. De Provincie Zeeland wil zich inzetten voor:

- Verbeteren fysieke toegankelijkheid door gelijkvloerse instap van het reguliere openbaar vervoer

- Informatieverstrekking:
 - Toegankelijker maken van informatie over dienstregelingen (vooraf, meestal internet)
 - Dynamische Reizigersinformatie Systeem (DRIS) op haltes
 - In alle bussen dynamische halte-informatie
- Indien regulier collectief Openbaar Vervoer tekortschiet bij afnemende gezondheid: aangepast collectief doelgroepenvervoer (WMO) vervoer (trein- regiotaxi)

Openbaar vervoer dat voldoende draagvlak heeft en toegankelijk en bruikbaar voor ouderen, beperkt de vraag naar relatief dure specifieke voorzieningen, zoals doelgroepenvervoer per taxi.

Eind 2014 verlopen de concessies van het openbaar streekvervoer. De uitgangspunten en eisen voor de nieuwe dienstregelingen worden verwoord in de nog op te stellen bestekken.

Voor jongeren wil de Provincie Zeeland het openbaar vervoer ook aanpassen.

Zo wil de Provincie in de toekomst:

- Aandacht voor verbetering van de bereikbaarheid van opleidingscentra (Middelburg, Vlissingen, Goes, Terneuzen ook vanuit België en vanuit Zeeland naar Antwerpen, Gent, Brugge). In 'Kerend Tijd' (Adviesrapport commissie Taskforce Zeeland) is de grensoverschrijdende openbaarvervoersverbindingen (buslijn Goes – Terneuzen –Gent) genoemd als relevant voor de sociaaleconomische ontwikkeling van Zeeland
- Aandacht voor snel(ler) en betrouwbaarder openbaar vervoer door toekomstvastе infrastructuur.
- Hoogwaardiger openbaar vervoer voor langere afstanden. Het advies uit de rapportage 'Sociale Staat van Zeeland' luidt: Aandacht voor het verbindend buslijnnennet: nu 1 keer per uur en in de spits 2 tot 4 maal per uur

- Indien het reguliere aanbod niet voldoet: doelgroepenvervoer, zoals discovervoer.

Verkeersveiligheid

Verkeersveiligheid, in het bijzonder voor ouderen, heeft continue de aandacht van het Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Zeeland (ROVZ).

Het ROVZ is een onafhankelijk overlegplatform van overheidsinstellingen en maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor verkeersveiligheid in Zeeland. De Provincie Zeeland heeft samen met haar partners de ambitie uitgesproken om op weg te gaan naar 'nul vermijdbare ernstige verkeersslachtoffers'. Voorbeelden van maatregelen zijn dat het ROVZ 'Scootmobielcursussen' en 'autorijdvvaardigheidstrainingen' aan ouderen geeft.

Informatievoorziening Openbaar Vervoer

- Dynamische halte-informatie is in bussen aanwezig
- De verbetering van de toegankelijkheid is in uitvoering
- Informatie DRIS op de halte is in uitvoering
- Om het Openbaar Vervoer (OV) gebruik door ouderen te stimuleren en dus langer mobiel te houden is het project OV-ambassadeurs gestart: ouderen die uitleg geven over het gebruik van het OV. De OV-ambassadeurs krijgen hiervoor een speciaal op maat gemaakte training.
- Verbetering van de bereikbaarheid van Zeeland naar het Belgische Gent is in gang gezet.

Op het gebied van welzijn (waaronder leefbaarheid) en zorg voert de provincie Zeeland het beleid uit in hechte samenwerking met Zeeuwse gemeenten en organisaties op het terrein van zorg en welzijn. Gezien de beperkte middelen en de ambitie om met alle belanghebbenden samen op te trekken is haar rol vooral voorwaardenscheppend, initiërend, faciliterend en stimulerend.

Belangrijke aandachtsgebieden

Een belangrijk aandachtsgebied voor de provincie Zeeland is de leefbaarheid van Zeeland. De vraag 'Hoe ervaart u de leefbaarheid in Zeeland' heeft voor alle Zeeuwse burgers centraal gestaan in het onderzoek de 'Sociale Staat van Zeeland' dat de Provincie Zeeland in 2009 heeft laten uitvoeren door onderzoeksbureau Scoop. Demografische ontwikkelingen hebben invloed op leefbaarheid.

Voorzieningen komen onder druk te staan wanneer de bevolking

krimpt. Leegstand van woningen is slecht voor de kwaliteit van de leefomgeving. Ouderen stellen andere eisen aan voorzieningen en hun woonomgeving dan jongeren. Maar demografische veranderingen bieden ook kansen. De ruimte die ontstaat wanneer woningen gesloopt worden, kan weer opnieuw benut worden, bijvoorbeeld met een groen- of speelvoorziening. Leefbaarheid op het platteland wordt sterk in verband gebracht met het voorzieningenniveau. Uit het onderzoek 'De Sociale Staat van Zeeland 2009' en eerder verschenen studies, komt naar voren dat de omvang van het voorzieningenniveau in de kernen geen direct verband houdt met de ervaren leefbaarheid. De waardering van de woonomgeving en de waardering van de voorzieningen blijken daar wel mee samen te hangen. Het verhogen van de ervaren leefbaarheid is daarom niet per definitie het investeren in meer voorzieningen. Het verbeteren van bestaande voorzieningen en het investeren in de woonomgeving kan een beter resultaat opleveren.

De zorgvraag in Nederland groeit en de zorg wordt steeds duurder. Het loont om beleid te richten op het voorkomen van gezondheidsproblemen. Gezondheid moet een speerpunt worden waaraan vele acties en activiteiten kunnen bijdragen. Het kan gaan om allerlei maatregelen om mensen te stimuleren gezonder te eten, meer te bewegen en gezonder te werken. Nog belangrijker dan het beïnvloeden van gezond gedrag bij individuele burgers is de inrichting van de omgeving.

Uit onderzoek blijkt dat beïnvloeding zeer moeizaam verloopt, maar tegelijk dat het aanpassen van de fysieke omgeving effectiever blijkt te zijn. De inrichting van de buitenruimte biedt talloze mogelijkheden om gezond gedrag van mensen te bevorderen. Gezondheid gaat niet alleen over het fysiek van de mens, ook de geestelijke gezondheid is belangrijk. Zeker nu het aantal alleenstaande ouderen sterk zal groeien wordt problematiek rond eenzaamheid en dementie groter.

Demografische veranderingen hebben ook gevolgen voor het aantal vrijwilligers en mantelzorgers. Dit aantal lijkt ook in Zeeland af te nemen. Tot dusver was 1 op de 3 Zeeuwen vrijwilliger. Dat aantal is gedaald zo blijkt uit de Sociale Staat van Zeeland 2009. Deze veranderingen opgeteld bij veranderende trends in vrijetijdsbesteding van nieuwe senioren (de actieve ouderen) zorgen voor een druk op de sociale samenhang en daarmee de leefbaarheid van Zeeland.

Het IAB legt voor het thema onderdeel economie en arbeidsmarkt de nadruk op de zorgsector en hieraan gerelateerde werkgelegenheid. De toenemende zorgvraag gecombineerd met het afnemende beroepspotentieel zal bij ongewijzigd beleid tot knelpunten op de arbeidsmarkt voor zorgpersoneel leiden. In het programma Zorg economie van het Provinciaal Economisch Beleidsplan (PSEB) is dit vraagstuk als speerpunt opgenomen. Er wordt gezocht naar een evenwicht tussen vraag en aanbod

Acties • Thema: Welzijn, Zorg en Leefbaarheid

Nr.	Actie	Betrokken partijen	Termijn
1.	Binnen POP programma's extra aandacht schenken aan gevolgen bevolkingsdaling voor leefbaarheid	Alle provincies In Zld via loket POP, leader+ groepen	Tot 2013
2.	Ontwikkelen van een masterplan voorzieningen in Zeeuws Vlaanderen – <i>experiment</i>	Burgers Zeeuws-Vlaanderen, gemeenten in Zeeuws Vlaanderen, provincie Zeeland, maatschappelijke instellingen en de rijksoverheid	Eind 2011
3.	Beleidskader sociale zorg: programma Leefbaarheid en sociale samenhang	Gemeenten en instellingen	2011
4.	Deelname in project DC Noise: Eén van de doelstellingen van dit Europese project is het verbeteren van de kwaliteit van de voorzieningen	Hamburg, Bremen, Kristiansen, Universiteit van D, Oost- en West-Vlaanderen, Regio Twente, Provincies Groningen en Zeeland	2008-2011
5.	Interreg IVB Vital Rural Area: Work package 2 Branding the region, municipality of Sluis	Friesland, gemeente Sluis	2009-2013
6.	Interreg IVB project DC NOISE: Met ICT doe ik mee®	The SPAZ: Social Personal Alarm Centre of Zeeland, Zeeland Net (Internet provider in the province of Zeeland), Healthcare organisations and volunteer and family care organisations, Municipalities, Fifth Play: ICT company, The province of Zeeland and the European network of DC Noise	2013
7.	Demonstratieproject Nieuwe Verbindingen Integratie Openbaar vervoer en Doelgroepenvervoer	Zeeuwse gemeenten, AWBZ-organisaties, Vervoerbedrijven en de Provincie Zeeland	2013
8.	Demonstratieproject Nieuwe Verbindingen Hart van leefbaarheid	Gemeente Schouwen-Duiveland, Woningcorporatie Zeeuwsland, Het Welzijnshuis, Allévo, Stichting Beheer Dorpshuizen, Schouwen-Duiveland, Dorpsraden, Provincie Zeeland	2008-2011

Nr.	Actie	Betrokken partijen	Termijn
9.	Demonstratieproject Nieuwe Verbindingen	Gezondheidscentrum Axel Terneuzen, Eerstelijns zorg in Axel, Klaverblad Zeeland, Nederlandse Patiënten en Consumenten Federatie, Nucleus Zorg (huisartsenorganisatie Zeeuws Vlaanderen) en de Provincie Zeeland	2009-2010
10.	Demonstratieproject Nieuwe Verbindingen: Natuurspeelplaatsen	Gemeente Goes, Vereniging voor milieu- en natuureducatie (IVN), Scoop, GGD Zeeland, Onderwijs-, zorginstellingen en natuurorganisaties	2008-2011

van zorg personeel. 'VIAZORG' is als uitvoeringsorganisatie bezig met verschillende projecten op dit terrein.

De bevolkingopbouw in Zeeland vertoont steeds meer gelijk-
nis met een omgekeerde kerstboom. Zeeland kent een hoge
vergrijzing. De verwachting is dat de groep tussen 30 en 60 jaar
tot 2030 gaat dalen van 160.000 tot 130.000. Deze daling komt
grotendeels ten goede aan de groep 60- tot 80-jarigen die groeit

van 70.000 naar 100.000. Het aantal kinderen en jongeren
neemt verder af, te beginnen bij de jonge kinderen in de basis-
schoolleeftijd en vanaf circa 2015 ook zichtbaar bij het aantal
middelbare scholieren. Een groeiend aantal ouderen zal leiden
tot nieuwe vraagstukken en zal een belangrijk deel van de
sociale agenda vullen.

De Zeeuwse woningmarkt krijgt te maken met een aantal demografische ontwikkelingen die elders in Nederland ook spelen. Dit zijn ontwikkelingen als minder gezinshuishoudens, meer alleenstaande oudere huishoudens en een afname van de huishoudengroei. In Zeeuws-Vlaanderen is in Sluis ook sprake van een afname van het aantal huishoudens. Terneuzen zal op korte termijn volgen. Specifiek voor Zeeland is dat nog geen 30% van de woningen in corporatiebezit is, de woningvoorraad relatief oud is, en de prijzen laag zijn. Belangrijker nog is dat de omvang van de woningvoorraad uitstijgt boven het aantal huishoudens (in Sluis zelfs 22%). De woningmarkt in Zeeland is daarom te typeren als 'ontspannen'. Een complicerende factor is dat veel huizen in Zeeuws-Vlaanderen een tweede woning zijn.

Als gevolg van de krimp zal de woningmarkt in Zeeland verder ontspannen (minder vraag en meer aanbod) met als gevolg

waardedaling van het vastgoed waardoor de dynamiek (doorstroming en verbetering) op de woningmarkt afneemt en kan stagneren. Dat leidt tot een oplopende mismatch tussen vraag en aanbod (meer kleine oudere huishoudens). Dat heeft economische en sociale gevolgen, heeft gevolgen voor het vernieuwen en verbeteren van de kwaliteit van de woningvoorraad en kan de krimp versterken.

In 'Op Pad!' wordt als uitgangspunt gedefinieerd dat de vastgoedwaarde van woningen behouden moet blijven door in te zetten op herstructurering, slopen en slimmer plannen van nieuwe woningen. De uitdaging is dan ook om ondanks de demografische veranderingen en de bovengeschetste context met een schijnbaar gebrek aan opbrengend vermogen de vastgoedwaarde van woningen te behouden.

Dit vraagt om een grote mate van betrokkenheid van alle partijen op de woningmarkt. De sleutel tot succes ligt in dit gebied

Actielijst • Thema: Wonen

Nr.	Actie	Betrokken partijen	Termijn
1.	Gemeenten maken in regioverband regionale woningbouwprogramma's	Alle Zeeuwse gemeenten en de Provincie Zeeland	2010
2.	Alle gemeenten hebben aantoonbaar de regionale demografische ontwikkelingen in hun woonvisies verwerkt en maken hun woonvisie cq structuurvisie 'krimpproof'	Alle Zeeuwse gemeenten en de Provincie Zeeland	2011
3.	Herstructurering en transformatie woningvoorraad Zeeuws Vlaanderen door middel van experimenten	Gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen en de Provincie Zeeland	2010
4.	Stimuleringsregeling Particuliere woningverbetering en duurzaamheidslening	Provincie Zeeland, Zeeuwse gemeenten, Stichting Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten	2010
5.	Gemeentelijke fondsen zachte leningen particuliere (duurzame) woningverbetering	Zeeuwse gemeenten, Stichting Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten	2010
6.	Housing Ambassador gemeente Sluis (onderdeel van Europees programma DC Noise)	Provincie Zeeland, gemeente Sluis	2010
7.	Het verruimen van de verordeningen op het gebied van tweede woninggebruik of als deeltijdwoning	Zeeuwse gemeenten	2010

niet alleen in het opknappen van wijken, maar ook in het stimuleren van investeringen in verouderde particuliere woningen en woonomgeving in de Zeeuwse dorpen en steden. Kortom: van meer woningen naar betere woningen.

In Zeeland zijn alle Zeeuwse gemeenten in regioverband bezig met het maken van een regionaal woningbouwprogramma. Om te voorkomen dat er door gemeenten individueel teveel woningen worden gebouwd is er een plafond ingesteld. Dit plafond is het aantal woningen dat de komende jaren gebouwd mag wor-

den, en dit is weer bepaald op basis van de bevolkingsprognose van de provincie Zeeland. Omdat het plafond per regio is bepaald, dienen gemeenten onderling te bepalen welke projecten op de lange baan worden geschoven en welke niet.

Evaluatie eerder opgestarte experimenten

De problematiek op de particuliere woningmarkt van Zeeuws-Vlaanderen speelt al langer, evenals het denken over oplossingen en het doen. Dergelijke projecten zijn lokaal opgepakt, uitgevoerd of nog in uitvoering. Ze hebben succes gehad

of gefaald: er zijn dan ook leermomenten geweest die voor anderen die met soortgelijk problemen kampen interessant kunnen zijn. In Zeeuws-Vlaanderen gaat het om de volgende projecten:

- Sloop en herbouw van woningen bij de haven in Aardenburg
- In Sluis is een huizenmakelaar in dienst genomen die gratis advies geeft over het opknappen of verkopen van een woning in Sluis. Dit project wordt mede mogelijk gemaakt met Europees geld en staat daarom ook bekend als de Houssing Ambassador.
- Renaissance Sas van Gent dit project wordt uitgevoerd door van de Stichting Woongoed Zeeuws Vlaanderen en de gemeente Terneuzen

Handhaving bij slecht onderhoud en verloedering van woonomgeving

Wanneer het vertrouwen in de woningmarkt en vastgoedwaarde

laag is, valt voor sommige eigenaren de noodzaak weg om te investeren in het eigen vastgoed. Ook kan daardoor de directe woonomgeving verwaarloosd worden. Kozijnen worden niet meer onderhouden, voortuinen worden niet meer bijgehouden of als parkeerplaats gebruikt etcetera. Dit gebeurt vaker als huizen niet meer bewoond worden.

Dit soort panden haalt in een straat de aantrekkelijkheid van de straat sterk naar beneden. En dit is nadelig voor de andere huiseigenaren, die hierdoor 'gevangen' worden in hun woning in het geval zij het willen verkopen. Gemeenten hebben instrumenten in handen om hier iets aan te doen. Huiseigenaren kunnen gedwongen of gestimuleerd worden om te investeren, te slopen of op te knappen.

Onderzoek: 'Waarom komen de Vlamingen niet?'

Zeeuws-Vlaanderen is door zijn ligging nauw verbonden met België. In Oost- en West Vlaanderen is de demografische en

economische situatie echter aanmerkelijk gunstiger. Bevolkingsprognoses in Oost- en West Vlaanderen laten een lichte bevolkingsgroei zien waarbij met name de grote steden en omgeving uitschieters zijn. Qua woningprijzen zijn de Zeeuws-Vlaamse en Vlaamse grensgemeenten naar elkaar toegegroeid. Er zijn signalen dat bouwgrondprijzen inmiddels die in Zeeuws Vlaanderen overtreffen. Om de woningmarkt in Zeeuws Vlaanderen gezonder te maken zou een grotere belangstelling van Belgen voor de Zeeuws-Vlaamse woningmarkt meer dan welkom zijn. In de praktijk gebeurt dat weinig. Hiervoor worden verschillende oorzaken genoemd, zoals verschillen in bouwcultuur en fiscale belemmeringen. Er is voor bepaalde aspecten onderzoek verricht, maar niet genoeg om de vraag waarom Vlamingen niet vaker in Zeeuws-Vlaanderen komen wonen integraal te kunnen beantwoorden. De uitkomsten van de inventarisatie en onderzoek zal moeten leiden tot aanbevelingen voor de verschillende overheidslagen hoe de

belemmeringen op te lossen of te verkleinen en hoe er ingespeeld kan worden op de culturele verschillen.

Stimuleren samenvoegen woningen

De demografische ontwikkeling maakt het noodzakelijk dat de woningvoorraad wordt afgestemd op het (toekomstig) aantal gezinshuishoudens. De bestaande woningvoorraad typeert zich veelal door rijenbouw uit de herbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog. Het is niet ondenkbaar dat bij een dergelijk woningtype het woningaantal kan worden teruggebracht door het samenvoegen van bijvoorbeeld twee woningen tot één. Een woningeigenaar kan besluiten om het naburige pand te kopen en te betrekken bij de eigen woning. Op deze manier wordt op kleinschalige manier bijgedragen aan het terugdringen van het woningoverschot en aan de kwaliteitslag van de particuliere woningvoorraad. Voor de eigenaar is het voordelig dat een kwalitatief grote stap voorwaarts op de woningmarkt

gezet kan worden zonder de directe woonomgeving te hoeven verlaten. In de praktijk gebeurt het echter niet vaak. Samenvoeging kent namelijk juridische (privaatrechtelijke)- maar ook (bouw)technische en financiële consequenties. Om toch te stimuleren dat particulieren twee woningen samenvoegen tot één woning zou deze barrière geslecht moeten worden. Hiertoe moeten alle regels en beleid waar men mee te maken krijgt als twee woningen samengevoegd worden op een rij gezet worden. Vervolgens dient gekeken te worden welke regels overbodig zijn en of er een stroomlijning in de procedures kan plaatsvinden.

Aanvragers worden dan publieksvriendelijk aan de hand meegenomen door de procedures door de gemeente. Via internet of een folder zouden inwoners van de gemeente op de hoogte gesteld kunnen worden dat de gemeente het stimuleert dat mensen twee woningen samenvoegen en dat ze hierbij ser-

viceverlenend zijn. Het geven van een financiële prikkel door een kleine subsidie of vrijstelling van bouwleges is te overwegen als stimuleringsmaatregel. Stimuleringsmaatregelen kunnen gemeentebreed ingezet worden, maar het is ook mogelijk om specifieke woningsoorten per kern te benoemen.

Nieuwe Open Ruimten

In de nabije toekomst zal er als gevolg van sloop een nieuwe ruimtelijke overmaat ontstaan. Slechts een klein deel van deze open ruimten zal weer worden bebouwd. Voor de meeste nieuwe ruimten zal naar een andere invulling gezocht moeten worden. Het gaat dan per definitie niet om gebouwen maar om een kleinschalige tijdelijke of definitieve herinrichting welke aansluit op de behoeften van de omgeving en bijdraagt aan de kwalitatieve opwaardering van de woonomgeving en -beleving. Het experiment zou kunnen bestaan uit het onderzoek naar deze mogelijkheden.

Zo zou een 'toolbox' aan mogelijkheden kunnen worden verzameld van waaruit per locatie tot herinvulling kan worden overgegaan. Bijvoorbeeld een siertuin, kleinschalige tuinbouw, sport- en spelveld, andere woonfunctie (bedrijfsmatig, cultuur), water(berging), recreatie, etcetera.

De manier waarop de ruimte gebruikt wordt in Nederland verandert continu. Verandering ontstaat door allerlei maatschappelijke trends zoals: individualisering, economische ontwikkelingen, en het gevoerde beleid. Daarnaast wordt er gekeken naar de natuurlijke ondergrond van de grond die vrijkomt. Bevolkingsdaling is in dit 'spel' zowel oorzaak als resultaat van ruimtelijke veranderingen.

Een afnemende daling van het aantal inwoners en aantal huishoudens en een veranderende bevolking (ontgroening en vergrijzing) heeft gevolgen voor het ruimtegebruik. Krimpende dorpen en steden krijgen te maken met een andere ruimtelijke ontwerpopgave dan de groeiopgave van weleer. Vanwege de bevolkingsdaling zijn er bijvoorbeeld minder en andere woningen nodig, die dwingen tot het maken van fundamentele ruimtelijke keuzes. Sportparken zijn straks 'over' en moeten opnieuw worden ingevuld. Winkelcentra dreigen hun bestaansrecht te verlie-

zen. Hoe houden we de leefomgeving in krimpende regio's aantrekkelijk, leefbaar en economisch vitaal?

Door de trend die ook wel de 're-urbanisatie' (door toenemend aantal hoogopgeleide, jonge, alleenstaand of tweeverdienende huishoudens) wordt genoemd vindt een bevolkingsverschuiving plaats naar stedelijke gebieden.

Hierdoor krimpt de periferie ten gunste van de Randstad en omstreken, krimpen de plattelandsgemeenten ten gunste van de grote steden in perifere regio's (bijvoorbeeld de stad Groningen) en krimpen binnen een krimpende gemeente over het algemeen de kleine kernen ten gunste van het nog steeds groeiende regio-centrum (bijvoorbeeld Terneuzen in de gemeente Terneuzen).

De bevolking verandert, het beleid dat daarmee samenhangt moet dat ook, in plaats van andersom. De nieuwe situatie schept kansen op een betere leefomgeving, mits er nu wordt bijgestuurd en de kansen worden gepakt.

Acties • Thema: Ruimte

Nr.	Actie	Betrokken partijen	Termijn
1	Krimpregio's voeren in lijn met het Topteamadvies, onderzoeken uit hoe om te gaan met planschadeclaims en brengen de omvang van de claims in beeld	Zeeuwse gemeenten, Provincie Zeeland	2010-2011
2.	De ontwikkelingen op het gebied van woningbouw en bedrijventerreinen worden gemonitord door de provincies in relatie tot de (aanstaande) bevolkingsdaling	Provincie Zeeland, Scoop	2010
3.	Provincies en gemeenten stimuleren visievorming op regionaal niveau en brengen resultaten in de Gebiedsagenda's rijk en regio in.	Betreffende gemeenten, Provincie Zeeland, Stuurgroep Zeeuws Vlaanderen i.o.Platform de Bevelanden	2011
4.	Versterken kennis- en informatieniveau over demografie onder de Zeeuwse gemeente	Provincie Zeeland	2010
5.	Gemeenten en Provincie voeren samen een sterke regie op de ruimte in Zeeland	Zeeuwse gemeenten, Provincie Zeeland	
6.	Regionale bedrijventerreinenprogrammering	Zeeuwse gemeenten, Provincie Zeeland	2010
7.	Regionale woningbouwprogrammering	Zeeuwse gemeenten, Provincie Zeeland	2010, jaarlijks update
8.	Gemeenten en Provincie voeren samen een sterke regie op ruimte in Zeeland	Zeeuwse gemeenten, Provincie Zeeland	2011

Tijdsplanning

Het aanpakken van demografische veranderingen vraagt veel tijd. Sommige acties kunnen snel worden uitgevoerd als 'quick win' en bij andere acties duurt het langer. Met het oog op de aankomende verkiezingen van Provinciale Staten is een overzienbaar tijdspad nodig. De leden van Provinciale Staten hebben voor de periode 2010 -2012 het plan van aanpak vastgesteld.

De beperkte tijd om de acties uit te voeren maakt het mogelijk om aan het begin van de nieuwe collegeperiode de resultaten te bespreken en op basis van deze resultaten nieuwe afspraken te maken binnen het college met mede-overheden, waaronder het Rijk en maatschappelijke organisaties.

Financiering

Voor de financiering van de verschillende acties heeft het college van Gedeputeerde Staten een startbudget beschikbaar gesteld. Daarmee kunnen veel van de acties worden uitge-

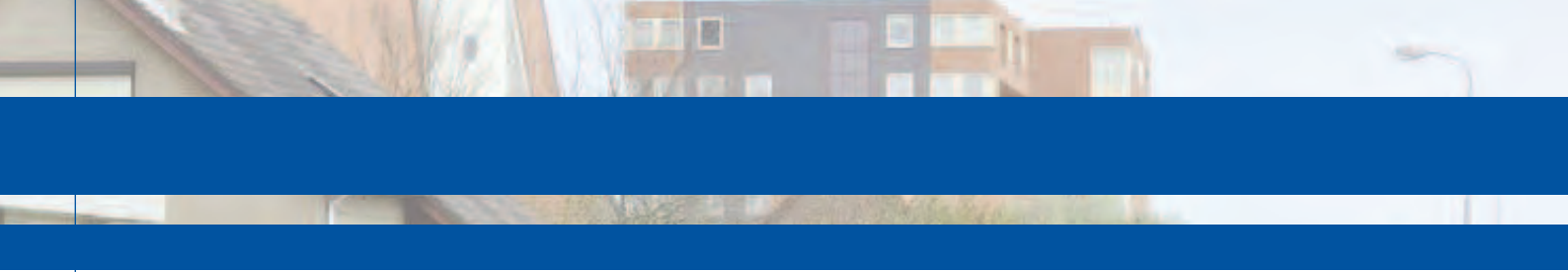
voerd. Voor een ander deel zullen de kosten verdeeld moeten worden over de verschillende partijen die deel uitmaken van een project. Daarnaast zullen themaspecifieke acties gedekt worden vanuit reguliere budgetten van de beleidsafdelingen van de Provincie Zeeland.

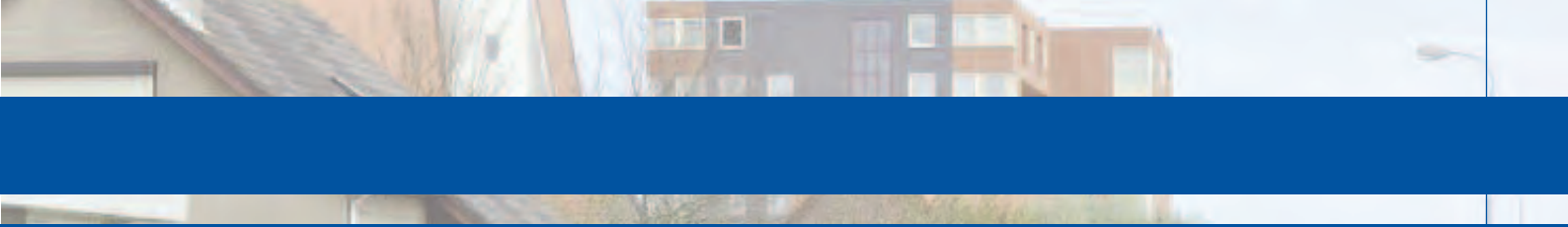
Rapportage

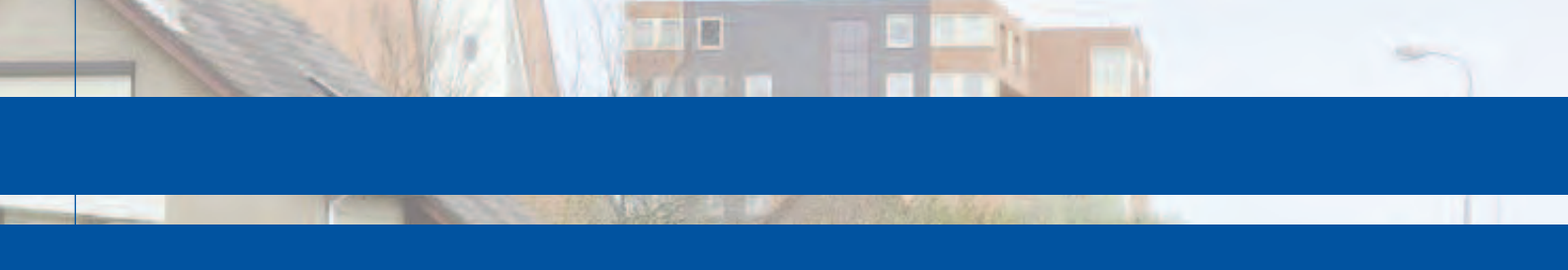
De meeste van de in deze uitgave beschreven activiteiten maken onderdeel uit van het reguliere beleid van de Provincie Zeeland en de werkzaamheden van de beleidsafdelingen. Er is een duidelijke verwevenheid tussen de beleidsdoelstellingen waaraan de Provincie Zeeland werkt en de nieuwe uitgangspunten van 'Op Pad!'. Voor de voortgang kan deels gebruik gemaakt worden van bestaande rapportagemomenten.

Over de voortgang van dit plan zal het college van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten halfjaarlijks worden geïnformeerd.

COLOFON

Teksten:

Provincie Zeeland.

- Garib Bouziani
- Martin v.d. Bovenkamp
- Leon Kaagman
- Ellen Raas

Eindredactie:

Provincie Zeeland,
afdeling Communicatie

- Annick Creemers

Fotografie:

- Garib Bouziani
- Ineke Houmes
- Mechteld Jansen
- Leon Kaagman
- Anda van Riet
- Jord Stenvert

Prepress:

Provincie Zeeland,
afdeling I&D

Print

Verhage, Middelburg

November 2010